

да, в ее величии, естественности, благодати, стала антимиром «нашей нищенской цивилизации» уже в «Казаках», «Люцерне», «Трех смертях».

Специальный раздел книги посвящен вопросам взаимодействия традиции и новаторства в психологизме Толстого. Действительно, нельзя вести речь о специфичности художественной структуры драматических произведений Толстого, не уяснив предельно своеобразия его психологизма, взятого в широком историческом плане развития русской литературы и русской драмы XIX столетия. В главе «Художник должен быть психологом» автор последовательно и убедительно, с использованием авторитетной классической и современной критики рассматривает лермонтовский вклад в развитие аналитических принципов художественной литературы. При всей широте общего философски-эстетического осмысления жизни Лермонтов считал, что «история души человеческой <...> едва ли не любопытнее и не полезнее истории целого народа, особенно когда она — следствие наблюдений ума зрелого над самим собою...» В книге раскрывается принципиальная общность средств психологической характеристики в драматических произведениях Лермонтова и Толстого и, с другой стороны, качественное отличие толстовского метода психологического анализа, заключающееся в самом применении этого метода. Автор не проходит и мимо заслуг Островского и Тургенева в развитии русской психологической драмы; он также отмечает оригинальный вклад Достоевского в совершенствование психологического реализма.

В книге создан широкий историко-литературный фон становления отечественной драматургии. Проблемы традиции Гоголя и Островского, театра Чехова и Горького в контексте времени, в осмыслении Толстого и преломлении его художественного опыта находят здесь вдумчивое и глубокое решение. Некоторый повод для размышлений в этой связи дает весьма краткое, словно мимоходом прозвучавшее упоминание о пушкинской концепции мира и человека, продиктованной интересом к общим, философским проблемам бытия и определенной синтетическим, мирообъемлющим гением Пушкина. Возможно, эта краткость обусловлена достаточно широкой разработанностью темы в современной литературной науке. Однако проведенные творческие параллели между Пушкиным и Толстым как драматургами — проблема, далеко не исчерпанная даже в специальных исследованиях, с точкой зрения которых соглашается или полемизирует автор книги. Еще не поставлен вопрос о неповторимой близости двух гениев, основанной на том, что их поэтический дар как бы растворял «в себе все другие <...> человеческие качества».

Мысль эта, высказанная применительно к Пушкину, принадлежит Б. Бурсову («Звезда», 1982, № 11, с. 55). Кстати, В. Основин приводит еще одно безусловно верное высказывание Б. Бурсова — об отсутствии в идейно-эстетических взглядах Толстого стремления перевести социально-историческую проблематику в план ее отвлеченно-моралистического решения.

Следует отметить отдельные неточности в научном аппарате исследования. Например, на с. 75 дана неверная отсылка к 118-й странице 52-го тома юбилейного Собр. соч. Толстого (надо бы отсылать к с. 112). Тут же неточно процитирована дневниковая запись Толстого от 24.X.1891 г. Небрежная цитация обнаруживается и на с. 90. Кое-где встречаются дословные самоповторения. Некоторые авторские высказывания противоречат друг другу. Подобные упущения и недосмотры выглядят особенно неуместными в работе такого серьезного и требовательного автора, как В. Основин.

Итак, в новой книге о Толстом поставлены и успешно решены масштабные и ответственные задачи: прослежено развитие таланта Толстого-драматурга в контексте времени и общих закономерностей творческой эволюции великого писателя, выявлено художественное своеобразие пьес Толстого, вошедших в золотой фонд мировой драматургии, определены пути воздействия целостного эстетического и теоретического наследия Толстого на развитие русской драматургии и театра на рубеже веков.

Ф. И. Кулешов, Ю. В. Кипко

І. О. Денісюк. **Розвиток української малої прози XIX—поч. XX ст.** — Київ: Вища школа, 1981. — 216 с.

Манаграфія І. А. Дзенісюка звертає на себе увагу аригінальнасцю задуми і самим аб'єктам дослідження. І справа тут не тільки у важливі і актуальності наукової проблеми, яка хвалює зараз дослідчика літератури ва усіх республіках Саюза: українська класична навілістка розвивалася у цесним узаемадзейнні з беларускay і рускay. Гаворка ідеє пра агульні, пры усіх націянальных адметнасцях, тып усходнеславянскay малої прозы, які сфарміраваўся ў своеасаблівых умовах, на агульнай пісьмовай спадчыне, на зблжжаным тыпе фальклорнай паэтыкі.

Разам з тым І. А. Дзенісюк паказвае спецыфічныя ў межах многіх агульных заканамернасцей моманты развіцця надзвычай багатай на творчыя індывідуальнасці українскay літаратуры, у прыватнасці, у малых празаічных жанрах. Менавіта маляя проза ва українскay, як і ў беларускay дакастрычніцкay літаратуры, належада да асноўных жанраў, і літа-

ратуры гэтыя ў іх галоўным чынам спецыялізаваліся.

Аўтар добра знаёмы з айчыннымі і зарубажнымі тэорыямі навелы, абавіраецца на іх у сваіх разважаннях і вывадах. Пры ўсёй навуковасці ў пастаноўцы праблемы эвалюцыі жанру стыль манаграфіі эмацыянальна-вобразны; ён часта абумоўлены ўласцівасцямі мастацкіх тэкстаў, якія даследчык імкнецца перадаць. Сінтэтычна-абагульняючы аспект спалучаецца з дэталёвым аналізам паэтыкі аднаго твора, а ўкраінская навелістыка ў цэлым разглядаецца ў яе кантактах з рускай, беларускай і зарубажнай. Акрэсліўшы асноўныя стадыі развіцця малой прозы, агульныя для многіх літаратур (стадыя фальклорызму, затым сацыялагічна-даследчыцкая ў крытычным рэалізме і стадыя псіхалагізму), аўтар манаграфіі вылучае тры перыяды развіцця дакастрычніцкай малой прозы ва ўкраінскай літаратуры і прысвячае кожнаму з іх асобны раздзел.

У першым з іх даследуюцца фальклорныя вытокі малой прозы. Гэта працэс алітаратурання апавядальных жанраў народнай творчасці, сэнс якога заключаецца ў большай увазе да сацыяльна-псіхалагічнага пачатку ў пісьмовай навелістыцы, чым у вуснай. Украінская малая проза паскорана праходзіць шлях ад імітацыі народнай пацяпальнай «побрехенькі» у творчасці Р. Ф. Квітки-Аснаўяненкі (30-я гады XIX стагоддзя) да грамадска-праблемнага апавядання трагедыйнага складу ў творчасці М. Ваўчок (50—60-я гады). Побач з даволі выразнымі яшчэ рысамі фальклорнай паэтыкі («ілюзія сказа», баладны прыём раскрыцця характару і інш.) ужо ў творчасці М. Ваўчок, а асабліва ў Ю. Федзьковіча выяўляюцца тэндэнцыі да навелістычнай канцэнтрацыі і псіхалагізацыі. Як элементы жанравага працэсу гэтыя тэндэнцыі атрымліваюць сваё развіццё ў 70—90-я гады, у другі перыяд гісторыі малой прозы на Украіне.

На гэтым этапе на першы план у эвалюцыі жанру выходзіць сацыяльна-псіхалагічнае даследаванне, звязанае з той сацыялагічнай плыню ў крытычным рэалізме, якую І. Франко называў «навуковым рэалізмам». Своеасаблівы «Дэкамерон» самога І. Франко (звыш 100 апавяданняў і навел), а таксама малая проза яго саратнікаў (М. Паўлык, Н. Кабрынская, С. Кавалёў) шырока ахопліваюць розныя сферы народнага жыцця. Даследчыцкі пафас іх малой прозы знаходзіць канкрэтнае выяўленне ў такіх яе структурных тыпах, як вытворчае апавяданне (навела), у прыватнасці, з жыцця барыслаўскіх нафтавікоў, палітычнае апавяданне, на якім адчуваецца ўжо ўплыў сацыялістычных ідэй. У той жа час ліберальна-буржуазныя пісьменнікі (Г. Барвінак, А. Каніскі, Алена Пчыла, Б. Грынчанка і інш.) часта знаходзяцца яшчэ ў палоне інер-

цыі старога этнаграфізму. Менавіта ў гэты (другі) перыяд фарміруюцца тыя новыя жанравыя мадыфікацыі, якія засноўваліся на дыялектычным спалучэнні сацыялагічнага і псіхалагічнага пачаткаў.

Канцэпцыю самасцвярджэння асобы, яе ўплыў на навакольнае асяроддзе, якую развіваў у сваіх тэарэтычных даследаваннях І. Франко, дэталёва распрацоўвае аўтар манаграфіі. Ён імкнецца асэнсаваць шырокую «карціну свету» навелістыкі пачатку нашага стагоддзя, паказаць не толькі яе колькаснае багацце, але і разнастайнасць праблем, форм, абумоўленых напружаным, імклівым тэмпам жыцця, цэлым комплексам ідэалагічных, класавых, палітычных прычын ў розных формах апасродкаванасці, а таксама барацьбою ідэа-эстэтычных напрамкаў. У поле зроку даследчыка трапляюць многія з'явы беларускай літаратуры гэтага перыяду, у якой адбываліся аналагічныя працэсы. Так, ён засяроджвае ўвагу на такіх жанравых новатворах, як навела, блізкая да патоку свядомасці ў рэалістычным мастацтве М. Кацюбінскага, драмападобная навела В. Стэфаніка, лірычная навела С. Васільчанкі, філасофскае апавяданне са значнай дозой літаратурнай умоўнасці І. Франко; падрабязна спыняецца на так званай фрагментарнай прозе (абразок, эцюд, эскіз, лірычная імпрэсія), вызначае функцыянальнасць і спецыфіку гэтай мастацкай формы, якая знайшла сваё шырокае выяўленне і ў нашай беларускай дакастрычніцкай прозе (Я. Колас, М. Гарэцкі, З. Бядуля, Ядвігін III і інш.). І. А. Дзенісюк слухна гаворыць пры гэтым пра дэструктыўную ролю мадэрнізму, які не прыносіў ніякіх істотных мастацкіх каштоўнасцей, але ў барацьбе з якім пашырала арсенал выяўленчых сродкаў рэалістычная проза.

Глыбока навуковым метадалагічным аспектам манаграфія набывае вялікае значэнне і для беларускага літаратуразнаўства. Яна дапаможа глыбей зразумець многія з'явы і заканамернасці ў жанрава-стылёвым развіцці нашай нацыянальнай літаратуры і мастацкай прозы у прыватнасці.

К. Р. Хромчанка

А. А. Рысак. Животворный источник духовного вдохновения (Поэзия Леси Украинки в русских переводах).— Львов: Вища школа, 1981.— 148 с.

У апошні час увагу даследчыкаў усё больш прыцягваюць літаратурныя ўзаемасувязі, што дапамагаюць глыбей асэнсаваць як нацыянальную своеасабліваць узаемадзеючых літаратур, так і ступень іх блізкасці і роднасці, пункты судакранання. Адною з такіх прац з'яўляецца манаграфія А. Рысак, у якой на шырокім фактычным матэрыяле, падчас зусім но-